

Психологічні особливості альтруїстичних взаємин у парі «чоловік-жінка»

Владимирова А. В.

*магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VladymyrovaHV@krok.edu.ua*

Петрунько О. В.

*доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@kror.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Альтруїзм є складним психологічним феноменом, який віддавна цікавить учених з різних сфер гуманітарного знання і викликає бурхливі дискусії в т. ч. і в середовищі представників різних галузей і шкіл психології. Навіть серед психологів, і це відображається у фаховій психологічній літературі час від часу виникають непорозуміння щодо тлумачень альтруїзму, які є не лише мультипарадигмальними й міждисциплінарними (тобто належать до різних концепцій, розроблених у дискурсах різних наукових дисциплін), а й вочевидь суперечливими як із погляду строгих психологічних теорій, так і з погляду дорового глузду [1; 2].

Альтруїзм і відповідна альтруїстична мотивація належать до тих високофункціональних і високомотиваційних психологічних феноменів, що безпосередньо визначають сценарії і стилі альтруїстичної поведінки та альтруїстичних учинків людини. Абсолютною, причому так само високомотивувальною й високофункціональною, протилежністю альтруїзму є егоїзм, і на тему зв'язків між альтруїзмом та егоїзмом віддавна точаться наукові та філософські дискусії (щодо «альтруїзму як форми егоїзму», «розумного альтруїзму», «віктимного (жертвовного) альтруїзму», «розумного егоїзму» тощо). Ключовим у цих дискусіях найчастіше постає поняття «базова альтруїстична мотивація» лежить, що лежить в основі «ідеальних альтруїстичних вчинків» [2]. Вважається, що альтруїстична поведінка та альтруїстичні вчинки, крім альтруїстичної мотивації, визначаються й регулюються також соціальними нормами взаємодопомоги та соціальної відповідальності. Однак слідування цим нормам ніяк не пов'язане з егоїстичною, квазі-просоціальною мотивацією, коли квазі-альтруїст створює і «тримає» свій альтруїстичний «Я-образ» для інших і кожного разу звіряє його з соціальними очікуваннями з боку цих інших. У цьому разі йдеться про квазі-альтруїстичну мотивацію і відповідну квазі-альтруїстичну поведінку. Істинна альтруїстична поведінка, дійсно, може вважатися різновидом просоціальної поведінки. Кожний акт такої поведінки і кожний альтруїстичний вчинок є вочевидь просоціальним виявом, однак не кожний акт просоціальної поведінки, керований альтруїстичною мотивацією, і може вважатися виявом альтруїзму. Просоціальна поведінка включає в себе чимало різновидів поведінки, спрямованих на благо інших (наприклад, допомога, співучасть, підтримка, благодійність тощо), але це не завжди може тлумачитися як альтруїстична поведінка. Поведінка зазвичай описується як альтруїстична, коли вона мотивована бажанням бути корисним іншим людям. Альтруїстичний мотив «бути корисним іншим» не має нічого спільного з мотивами «корисливості», «власної вигоди», «егоїзму», «егоцентризму» і

навіть «бути корисним іншим на шкоду собі» (в останньому випадку йтиметься про віктимну поведінку, або поведінку жертви). Справжня ж альтруїстична мотивація і норми істинної альтруїстичної поведінки, які є загальнолюдськими, універсальними і практично не залежать від економічних, соціокультурних та інших умов, не суперечить особистим потребам та інтересам альтруїста [2].

Коли йдеться про те, що істинно альтруїстичними є дії і поведінка, спрямовані на благо інших і не розраховані на власну вигоду, то під власною вигодою розуміється насамперед вигода матеріальну чи будь-яка інша, якщо вона ґрунтується на зовнішніх винагородах. Власна вигода альтруїста полягає в отриманні внутрішніх винагород, тобто винагород від себе самого собі самому! Альтруїзм без цих внутрішніх винагород («жертвний альтруїзм») начебто спрямований на благополуччя іншої людини, однак у результаті він розбещує суб'єкта опікування і робить нещасним або й психологічно виснажує і руйнує самого альтруїста. Отже, «розумний альтруїзм» ґрунтується на особливих душевних якостях, особистих диспозиціях і внутрішній альтруїстичній мотивації альтруїста і ніколи не зумовлений присутністю чи думками людей, здатних оцінити шляхетність його альтруїстичної поведінки і вчинків, соціальними приписами чи соціальним тиском та іншими зовнішніми обставинами [2; 3].

Нині у фаховій літературі з психології описано чимало концепцій альтруїстичної поведінки та альтруїстичних взаємин:

- етико-філософські (засновані на принципах справедливості, поваги та співучасті);
- релігійні (з акцентом на традиційних моральних цінностях);
- соціальні (які роблять акцент на механізмах, що регулюють баланс соціальних процесів у соціумі);
- психологічні (які роблять акцент на механізмах особистого включення людини в альтруїстичну діяльність і її мотивацію щодо альтруїстичної поведінки [3].

При цьому дослідниками прийнято розмежовувати філософські, соціокультурні, психологічні, а останнім часом і статеві й гендерні аспекти альтруїзму.

Статеві-гендерні аспекти виступають у структурі двох різних стилів життя:

- предметно-інструментального (або маскулінного-як комплексу фізіологічних, соматичних, психічних та психологічних ознак, що визначає належність до чоловічої статі й чоловічого гендеру);
- експресивно-емоційного (або ремінного-як комплексу фізіологічних, соматичних та психологічних ознак, що визначають належність до жіночої статі й жіночого гендеру [4; 5].

Статеві-гендерні відмінності проявляються в усіх сферах життя та в усіх видах активності людей, у тому числі й у спілкуванні. Основною різницею між спілкуванням, що реалізується чоловіками, і спілкуванням, що реалізується жінками, є насамперед емоційне сприйняття факту і процесу спілкування та його гендерні мотиви: егоїстичні (маскулінні) та альтруїстичні (фемінні). Традиційно вважається, що альтруїстична жінка – це очікувана соціальна норма (жіночність, прагнення емоційної близькості в обмін на альтруїстичне служіння, м'яка жіноча сила і т. ін.), а альтруїстичний чоловік-це очікувана соціальна не-норма (слабкість, не-мужність, уразливість на жіночі маніпуляції, ретельно приховуваний комплекс меншовартості тощо). Ці-архетипні і значною мірою позасвідомі-настанови породжують і закріплюють типові патерни поведінки в процесі взаємодії між чоловіками і жінками, в т.ч. у парах «чоловік-жінка» [6].

Висновок. Існують архетипні і набуті людьми в процесі соціалізації статево-гендерні очікування й відмінності у розумінні альтруїзму та його поведінкових проявах, що виявляються чоловіками і жінками. Рівень жіночого альтруїзму більш високий, ніж чоловічий, і це є не лише соціально очікуваним і схвалюваним, а й природним для більшості жінок та вкоріненим у несвідомому архетипному досвіді людства. Важливо лише не перетворювати альтруїстичні взаємини у парі «чоловік-жінка» на квазі-альтруїстичні, віктимні, таки, що вмотивовані психологією жертви.

Список використаних джерел

1. *Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук та ін. Київ: Інститут філософії ім. Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.*
2. *Кейсельман (Дорожкін) В. Р. Грани альтруїзму / В. Р. Кейсельман (Дорожкін) // Монографія. –К.: Феникс, 2016. 320 с.*
3. *Калашнікова Л. В. Его-альтруїстична спрямованість просоціальної поведінки у контексті діалогічного підходу // Теоретичні і прикладні проблеми психології, 2019. № 1. С. 106-115.*
4. *Колісниченко А. В. Гендерні категорії фемінності та маскуліності в поемі Гарта Крейна «Міст» // Національна ідентичність в мові і культурі: X Міжнародна науково-практична конференція, 2018. С. 39-44.*
5. *Кошонько Г. А., Луценко Н. В. Феномен гендерно-рольової поведінки у психологічних дослідженнях. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 113 с.*
6. *К.-Г. Юнг. Архетипы и коллективное бессознательное. Москва: Издательство АСТ, 2019. 496 с.*